

http://www.zsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1242:2011-03-12-09-12-08&catid=62:2011-01-12-14-57-08&Itemid=87

2. Русан В. М. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні / В. М. Русан, О. В. Собкевич, А. Д. Юрченко. – К. : НІСД, 2012. – 31 с.

3. Ступень М. Г. Підготовка фахівців за спеціальністю «Землевпорядкування та кадастр» / М. Г. Ступень, Р. Й. Гулько, Р. Б. Таратула // Наука і методика: Зб. наук.-метод. пр. / Редкол. : Т. Д. Іщенко та ін. – К.: Аграрна освіта, 2009. – С. 98-99.

4. Новаковський Л. Уроки земельного реформування / Л. Новаковський, І. Будзилович. – К.: Урожай, 2002. – 128 с.

5. Посадова інструкція землевпорядника: [електронний ресурс]. – Режим доступу. – URL: / <http://zem.te.ua/?menu=info&id=143>

6. Мельничук Д. О. Каталог магістерських програм НУБіП України / Д. О. Мельничук, В. П. Лисенко, Л. В. Кліх. – К.: Вид. центр НУБіП, 2011. – С. 113.

7. Підготовка бакалаврів у НУБіП України / Укл. : Н. М. Рідей, В. Зазимко, В. Г. Тракай, Л. В. Кліх; за заг. ред. Д. О. Мельничука : [електронний ресурс]. – Режим доступу. – URL:

http://nubip.edu.ua/sites/default/files/bakalavr_a4_2013_2014.pdf

Отримано 20.05.2015 р.

УДК 378.091+159.923-057.87:001.895

Федоренко Н.І.°

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології

ФОРМУВАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто важливість формування адаптаційних навичок у студентів у сучасних умовах; розкрито поняття психологічної адаптації; описано сучасні технології навчання, які допомагають сформуванню необхідних навичок у студентів. У роботі також ілюструються результати особистого дослідження щодо ефективності використання сучасних технологій навчання в освітньому процесі вищої

° © Федоренко Н.І., 2015 р.

школи на прикладі ДВНЗ «Київський національний економічного університет імені В. Гетьмана».

Ключові слова: психологічна адаптація, сучасні технології навчання у вищій освіті, студентська молодь

В статье рассмотрена важность формирования адапционных навыков у студентов в современных условиях; раскрыто понятие психологической адаптации; описаны современные технологии обучения, которые помогают студентам сформировать необходимые им навыки. В работе также иллюстрируются результаты авторского исследования касательно эффективности использования инновационных технологий в учебном процессе на примере ИВУЗ «Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана».

Ключевые слова: психологическая адаптация, современные технологии обучения в высшем образовании, студенческая молодежь

The article describes the importance of formation of students adaptive skills in modern conditions; defines psychological adaptation; described modern educational technologies that assist the formation of students adaptive skills. The article also presents the results of personal research on the effectiveness of use of modern educational technologies in higher education drawing on the example of PHEI Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

Keywords: psychological adaptation, modern educational technologies, students

Актуальність. Сьогодні зростає роль і відповідальність вищої школи у створенні комплексу адаптаційних умінь та навичок майбутніх фахівців. Метою вищої школи є створення особистості, психологічно й духовно готової до сприйняття соціальних змін, освоєння нових цінностей і зразків поведінки, здатної до самореалізації на вільному ринку праці. Впровадження сучасних технологій навчання в освітній процес вищої школи допомагає студентам у формуванні необхідних їм умінь і навичок.

Метою даної статті є дослідження питання доцільності та ефективності впровадження сучасних технологій в освітній процес ВНЗ з ціллю формування адаптаційних вмінь та навичок у студентів для підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Актуальні проблеми соціальної адаптації описані в працях вітчизняних соціологів Є. Головахи, О. Злобіної, І. Нікітіної, Н. Паніної, В. Тихоновича. Особливості соціальних та психологічних регуляторів соціальної адаптації розглянуті у працях зарубіжних фахівців І. Калайкова, Л. Кореля, Е. Маркаряна, Л. Шпака та українських науковців – В. Семіченко, О. Бірченко та інших. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес вищої школи описали в своїх роботах П. Саух, М. Артюшина, Н. Бутенко, Г. Ковальчук, Д. Вертипорох, Г. П'ятакова, Н. Заячківська та інші.

Незважаючи на значний теоретико-методологічний фундамент, у нинішніх умовах складних трансформаційних процесів, що відбуваються в

Україні, стала наявною недостатність досліджень впливу сучасних інноваційних освітніх технологій на формування адаптаційних вмінь та навичок майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки у вищій школі.

У соціологічному словнику дається визначення адаптації, як процесу активного пристосування соціальних суб'єктів до навколишнього середовища за допомогою наявних і створюваних засобів активного пристосування. Соціальна адаптація особливо необхідна тоді, коли людина потрапляє в нову соціальну обстановку і їй доводиться освоювати її, приймаючи її цінності й норми, використовуючи сформовані форми соціальної взаємодії і предметної діяльності. Адаптація - складний, але необхідний для розвитку особистості і соціальної групи і всього суспільства процес [3, с. 6]. У найпоширенішому, міждисциплінарному значенні під адаптацією розуміють процес пристосування організму до нового середовища, тобто визнається, що в нових умовах життя мають статися певні зміни, щоб індивід і середовище знову відновили між собою відносини рівноваги.

На етапі переходу до ринкових відносин актуальними специфічними особливостями соціально-психологічної адаптації випускників до нових реалій на ринку праці виступає заміна державного регулювання зайнятості індивідуальною відповідальністю і самореалізацією в працевлаштуванні. У цьому контексті зростає роль внутрішніх регуляторів соціально-психологічної адаптації, тобто здатність індивіда до гнучкої й ефективної поведінки, самоствердження. Дослідження сутності соціально-психологічної адаптації зумовлене розумінням професійного самовизначення як акту вибору сфери і роду трудової діяльності на основі узгодження особистісних ресурсів із соціально-економічною реальністю. Способом взаємодії, узгодження соціального суб'єкта і соціального об'єкта є соціально-психологічна адаптація. У ній відбиваються як рівень прийняття індивідом цінностей суспільства, нового соціального порядку, так і потенціал пошукової активності особистості.

О. Бірченко виокремлює дві основні стратегії соціально-психологічної адаптації майбутніх фахівців: пасивну (консервативну) й активну (продуктивну). Результати її дослідження показали, що адаптаційний потенціал студентів випускних курсів має чітко виражений раціонально-прагматичний характер. Він виявився в прагматизації соціально-діяльнісних настанов і ціннісної свідомості. Рівень адаптованості виявився і в ступені сформованості індивідуальних якостей, що визначають активність індивідів за нових соціально-економічних умов. Результати дослідження О. Бірченко свідчать, що у студентів-випускників добре розвинені такі якості людини ринкового суспільства, як прагматизм, індивідуалізм, позитивізм. Вони чітко уявляють складові професійного успіху, прагнуть до нього, розуміють і вже надають перевагу схемам індивідуальних дій у досягненні поставлених цілей. [1, с. 10-11]. Період адаптації молодого людини після закінчення ВНЗ до професійної діяльності вважається дуже важким, бо в цей час адаптація

йде в багатьох напрямках. Потрапляючи в принципово інші умови, людина гостро реагує на зміни і на фізіологічному, і на психічному рівнях. У період адаптації значно зростають енергетичні витрати організму. На психологічному рівні адаптація виявляється як відчуття внутрішнього дискомфорту, непевності, зростання психічної напруженості, підвищення тривожності, явний або прихований конфлікт із соціальним оточенням.

В. Семиченко вирізняє та характеризує певні напрями психологічної адаптації, за якими відбувається перебудова системи відносин і засобів взаємодії індивіда з іншими людьми. По-перше, це включення індивіда в нову систему діяльності, що характеризується низкою принципів відмінностей від усього попереднього періоду життя. У молодій людині виникає потреба оволодіти новим алгоритмом дій, який до того ж відрізняється принципово новою спрямованістю: змінюється робоче навантаження, значно розширюється спектр виконуваних дій, зростає число параметрів, які утримуються водночас у сфері актуального усвідомлення. При цьому з'являються дії, які раніше, у процесі навчання у ВНЗ, не передбачалися. Також змінюється система контролю над діяльністю індивіда. По-друге, це включення індивіда у нову систему соціальних відносин, яке супроводжується передусім зміною ролевих позицій. І по-третє, це звикання до нового середовища, що потребує іншого життєвого ритму: відбувається різка зміна режимів праці, відпочинку і побуту. Потреба різкої зміни багаторічного, звичного робочого стереотипу, прийняття нової системи орієнтацій, інших принципів організації – процес доволі складний і може супроводжуватись негативними переживаннями, нервовими зривами і стресовими реакціями. Психологи виділяють певні чинники, що поглиблюють труднощі адаптаційного періоду молодій людині на індивідуальному рівні, а саме: відсутність умінь і навичок самоорганізації, несформованість умінь здійснювати психічну саморегуляцію поведінки і діяльності; нездатність усвідомлювати вимоги до рівня інтеграції діяльності, адже нова система міжособистісних стосунків з навколишніми не може бути засвоєна відразу; особистісна схильність фіксуватися на негативних сторонах повсякденного життя; болісні сумніви у правильності вибору професії, розходження між раніше сформованою ідеальною моделлю діяльності та її реальним характером, несформованість професійної позиції; незадовільні стосунки з колегами, відсутність поза професійного спілкування, зниження можливостей у встановленні неформальних зв'язків, що посилює переживання, пов'язані з професійними невдачами; відсутність спрямованості на конструктивне подолання труднощів [4, с. 63-66].

Сьогодні у вищому навчальному закладі вже намітився перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки гуманістичного розвитку особистості, від переважної уваги педагогів до накопичення знань студентів до розуміння значення формування вмій оперувати цими знаннями, від масової організації навчання до індивідуальної. Нова парадигма освіти обумовила оновлення фахової освіти. Дедалі більше викладачів ВНЗ відчувають потребу у впровадженні таких технологій та методик, які допомогли б

реалізації особистісного підходу до студента. Упровадження інтерактивних технологій у викладанні фахових дисциплін дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Студент стає співавтором лекції, семінарського заняття тощо. Підхід до студента, який перебуває у центрі процесу навчання, ґрунтується на повазі до його думки, на спонуканні до активності, на заохоченні до творчості. Він забезпечує підвищення навчально-виховної ефективності занять, сприяє реалізації принципів свідомості, активності навчання та призводить до значного зростання якості знань, умінь і навичок, які набувають студенти.

Сучасні технології навчання охоплюють різноманітні методи та прийоми, які допомагають сформувати в майбутніх фахівців необхідні їм адаптаційні вміння й навички. До таких технологій зараховують: мультимедійні інформаційні технології, моделювальні технології, тренінгові технології та ігрові методи. Зараз в систему освіти активно впроваджуються інформаційні технології, що базуються на програмних продуктах самого широкого призначення. У навчальних закладах успішно застосовуються різні програмні комплекси як відносно доступні (текстові й графічні редактори, засоби для роботи з таблицями й підготовки комп'ютерних презентацій), так і складні, часом вузькоспеціалізовані (системи програмування, системи керування базами даних, пакети символічної математики й статистичної обробки даних). Інформаційні технології навчання вже важко уявити без технологій мультимедіа – поєднання кількох засобів подання інформації в одній комп'ютерній системі: тексту, звуку, графіки, мультиплікації, відео, ілюстрацій (зображень), просторового моделювання. Інші форми мультимедіа, такі як подання інформації у вигляді слайдів і магнітного запису, інтерактивне відео та відеопродукція використовуються вже певний час в ВНЗ. Технологічний процес та розвиток комп'ютерної техніки зробили можливою одночасну презентацію інформації у вербальній та невербальній формах. Завдяки цьому учасники навчального процесу можуть опановувати складні системно-структурні явища тієї чи іншої галузі знання у мультимедійному середовищі, що використовує можливості комп'ютерної анімації і спирається на внутрішню модальність конкретного індивіда.

Однією з беззаперечних переваг засобів мультимедіа є можливість розроблення на їх основі інтерактивних комп'ютерних презентацій, які можна використовувати при розробці та презентації групових проектів з різних предметів. Презентація – це набір слайдів, на кожному з яких можна розмістити будь-який текст, малюнки, схеми, відео та аудіофрагменти, анімацію, 3D – графіку, використовуючи при цьому різні елементи оформлення. Надання завдань студентам щодо розроблення власних презентацій не вимагає особливої комп'ютерної підготовки студентів та дозволяє активно залучати їх до співпраці.

Використання інформаційних мультимедіа-технологій у системі освіти дозволяє розвивати творчий і інтелектуальний потенціал студента і його здібності, що вкрай необхідно йому як майбутньому фахівцеві для швидкого

та ефективного адаптування на ринку праці. Для цього викладачі використовують завдання з розроблення мультимедійних групових студентських проектів. Це сприяє: розкриттю, збереженню та розвитку індивідуальних здібностей студентів, належного кожній людині унікального поєднання особистих якостей; формуванню у студентів пізнавальних можливостей, прагнення до самовдосконалення; забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, безперервності взаємозв'язку між гуманітарними, технічними науками та мистецтвом; постійному динамічному оновленню змісту, форм та методів навчальних процесів. Мультимедійна інформація відрізняється чіткістю, лаконічністю, доступністю. У процесі роботи з нею студенти вчаться аналізувати, висловлювати власну думку, вдосконалюють уміння працювати на комп'ютері. Якщо застосування мультимедійних технологій добре продумане, заняття буде образним, наочним, цікавим, життєвим, дозволить розвивати уміння учнів працювати в парах і групах.

Колективом викладачів кафедри педагогіки та психології КНЕУ імені В.Гетьмана в 2006 р. був створений мультимедійний лекційний курс «Курс лекцій з дисциплін психолого-педагогічного циклу» за допомогою *MS Power Point*. Цей курс кожен рік оновлюється. Він являє собою комплекс мультимедійних презентацій, які складені відповідно до чинних програм з дисциплін циклу. Проведення лекцій при комплексному застосуванні традиційних та мультимедійних технологій забезпечує набуття студентами не тільки глибоких та міцних знань, а й уміння розвивати інтелектуальні, творчі здібності, самостійно набувати нових знань та працювати з різними джерелами інформації.

Для визначення ефективності використання мультимедійних технологій у навчальному процесі автором у 2014 році було проведено опитування студентів 3-го курсу кредитно-економічного факультету Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана. В рамках дослідження було опитано 50 респондентів, при цьому завдання створити репрезентативну вибірку не ставилося. Аналізуючи результати опитування студентів щодо впровадження мультимедійних технологій у процес навчання, ми виділили наступні позитивні тенденції: 72% респондентів вважають, що мультимедійні технології привертають увагу студентів до навчального процесу, 68% респондентів відповіли, що мультимедійні засоби допомагають краще сприймати теоретичний матеріал, на думку 46% респондентів ці технології підвищують рівень ефективності засвоєння теоретичного матеріалу, 42% вважають, що за допомогою мультимедійних технологій викладач може створювати позитивний емоційний клімат на занятті, що посилює ефективний зворотній зв'язок з викладачем і на думку 26% студентів використання мультимедійних технологій зміцнює авторитет викладача.

Для того, щоб сформувати у студентів вміння працювати з сучасними технологіями, їм пропонуються вибіркові навчальні завдання, які спонукають їх самостійно створювати власні мультимедійні презентації.

Така самостійна робота допомогла 76% респондентів сформувати вміння щодо роботи з мультимедійними технологіями, 70% вважають, що ця робота підвищила рівень ефективності засвоєння теоретичного матеріалу, ці завдання допомогли 66% респондентів розкрити їх творчий потенціал. На думку 28% опитаних завдання пов'язані з мультимедійними технологіями активізують пізнавальну діяльність і сприяють розширенню кругозору. Така самостійна робота допомагає студентам у формуванні необхідних їм професійних та адаптаційних вмінь: вміння працювати з мультимедійними технологіями, презентувати свою роботу, вміння працювати в команді та розвиває у студентів пізнавальні можливості і прагнення до самовдосконалення.

До сучасних технологій навчання, які забезпечують розвиток адаптаційних властивостей студентів відносять імітаційну (моделювальну) технологію. Специфіка імітаційної технології полягає в *моделюванні в навчальному процесі різного роду відносин і умов реального життя*. Орієнтація студентів у процесі такого «життєвого» навчання в реаліях суспільної, наукової, культурної та інших сфер життя дає змогу їм бачити перспективи свого життєвого шляху й відповідно планувати й усвідомлено здійснювати розвиток своїх адаптаційних здатностей. Імітаційна технологія може реалізовуватись у формі аналізу конкретної ситуації або її вирішення. Метод аналізу конкретної ситуації та її вирішення полягає в тому, що його учасникам дається реальна ситуація, що мала ті або інші наслідки (позитивні чи негативні). Студенти повинні визначити проблему, сформулювати її, з'ясувати, які були умови, які обиралися засоби вирішення проблеми, чи були вони адекватні й чому тощо. У цьому випадку аналізується вже дія, яка відбулася. Під час вирішення ситуації, яка дається студентам, слід не тільки сформулювати проблему, але й, розділившись на групи, розробити варіанти її вирішення. Потім організується «захист» рішень, колективне обговорення. Ця технологія відрізняється від традиційного навчання *дієвим характером навчання та використанням групи як засобу розвитку індивідуальності*. У такій діяльності формуються прийоми спілкування, мислення, розуміння, рефлексії, дії. Ця робота розвиває вміння швидкої адаптації до колективної діяльності, ознайомлює з механізмами створення команди та з принципами виділення лідерів. Упровадження імітаційної технології допомагає формувати у студентів певні ціннісні орієнтації, уміння, що пов'язані з культурою спілкування та культурою мислення.

Ефективними за певних умов можуть бути *організаційно-діяльнісні ігри*, які передбачають організацію групової діяльності на основі розгортання змісту навчання у вигляді системи проблемних ситуацій і взаємодії всіх суб'єктів навчання в процесі їх аналізу. Завдання викладача «зробити» групу одиницею навчального процесу, але за умови збереження особистої позиції кожного. *Рольові ігри* характеризуються наявністю завдання (проблеми) й розподілом ролей між учасниками для його вирішення. *Ділові ігри* – це імітаційне моделювання реальних механізмів і

процесів. Це форма відтворення предметного й соціального змісту якої-небудь реальної діяльності (професійної, соціальної, політичної, технічної). Необхідні знання засвоюються учасниками гри в реальному для них процесі інформаційного забезпечення ігрових дій, у формуванні цілісного образу тієї або іншої реальної ситуації. *Пізнавально-дидактичні* - ігри, у яких створюються ситуації, що характеризуються включенням досліджуваного в незвичайний ігровий контекст. Варто розрізняти дидактичні ігри, побудовані на зовнішній цікавості, і ігри, що вимагають дій, які входять до складу діяльності, що підлягає засвоєнню. Методи аналізу й вирішення конкретних ситуацій, пізнавально-дидактичні, рольові та ділові ігри можна представити як своєрідну групу сучасних технологій, яку потрібно застосовувати поступово. Це означає, що студентів потрібно поступово готувати до ігор. Починати треба з аналізу й рішення конкретних ситуацій, де моделі об'єкта й відносин уже задані в готовому виді. Потім за складністю впливають пізнавально-дидактичні ігри, які можуть проводитися у вигляді найпростіших елементів цікавості, у вигляді копіювання наукових, культурних, соціальних явищ (конкурс знавців, конференція тощо) чи у вигляді предметно-змістовних моделей. Пізнавальні ігри можуть містити вже елементи рольових ігор, які є складнішими для студентів. Після набуття досвіду розігрування ролей студенти достатньо підготовлені до ділових ігор. Для того щоб учасники ігор діяли компетентно, бажано з певної теми організувати систему імітаційних методів, вивчаючи матеріал шляхом аналізу й вирішення ситуацій, пізнавальних, рольових та ділових ігор [2, с.109-115].

Синтезом релаксопедичних підходів (зняття бар'єрів, психологічне звільнення) і ланцюга імітаційних проблемних ситуацій, у тому числі й конфліктних, у яких учасники виконують відведені їм соціальні ролі відповідно до поставлених цілей, наповнені навчальні імітаційні ігри. Ефективними можуть бути також ігри пошукового характеру, результатом яких повинні бути реальні проекти перетворень, дослідження й висновки щодо суперечливих підходів. Безпосереднє емоційне включення студентів у конкретну ситуацію, колективна діяльність студентів у пошуку кращих рішень, можливість широкого варіювання ситуацій, оволодіння новими методиками безпосередньо в справі, у процесі ділового спілкування, тренування інтуїції та фантазії, розвиток імпровізаційних можливостей і вміння швидко реагувати на обставини, що змінюються, робить метод навчальних ігор дуже ефективним щодо формування в студентів адаптаційних умінь та навичок.

Висновки. Проаналізувавши впровадження сучасних технологій навчання у вищу освіту, ми показали, як сьогодні ВНЗ не тільки допомагає сформувати в майбутніх фахівців необхідні їм адаптаційні вміння й навички, а й намагається створити самостійну та ініціативну особистість молодого фахівця – активного агента процесів перетворення. Враховуючи описані труднощі молодій людині щодо адаптаційного процесу до нових умов життя та праці викладачам сучасних ВНЗ необхідно і надалі працювати над

розвитком проблемно-творчих та інноваційних технологій навчання, які зможуть допомогти сформувати необхідні для майбутніх фахівців вміння та навички.

Список використаних джерел

1. Бірченко О.В. Оптимізація професійного самовизначення випускників вищих навчальних закладів України в умовах становлення ринку праці / Олена Володимирівна Бірченко: автореф. дис. ... канд.. соц.. наук: спец. 22.00.06 – Х., 2002. - 21 с.
2. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В.И. Загвязинский – [2-е изд., испр.]. – М.: Изд. центр «Академия», 2004. – 192 с.
3. Навчальний соціологічний словник / [аг.ред. С.А.Кравченко]. – 2-ге вид., доп. і перероб. – М. : АНКІЛ, 1997 р. – 512 с.
4. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності / Валентина Анатоліївна Семиченко: навч. посіб. – К.: Вища шк., 2004. – 335 с.

Отримано 20.05.2015 р.